

LITTERATUR, LITTERATURFORMIDLING OG KUNSTOPPLEVELSE

Fra tekstidé til publikum via tekst- og formidlings-prosesser

Et forskningsprosjekt i regi av Norsk barnebokinstitutt
i samarbeid med Turnéorganisasjon for Hedmark, 2016 – 2018

Forskningsprosjektet *Litteratur, litteraturformidling og kunstopplevelse* skal undersøke hva DKS-forestillingspraksisen kan bety for de skrivekunstneriske prosessene, for litteraturformidlerens arbeidsprosesser, og for hvordan barn og unge opplever barnelitteratur i dag.

Den kulturelle skolesekken (DKS) ble opprettet i 2001 og har utviklet seg til å bli et sentralt element i norsk kulturpolitikk, kunstnerpolitikk og utdanningspolitikk. "En av grunnideene i ordningen er å gi et tilpasset kulturtilbud til en spesiell gruppe av befolkningen der de til vanlig oppholder seg – skolen" (Breivik og Christophersen 2013: 12). Gjennom DKS skal alle elever i Norge i alderen 6 til 19 år hvert år møte profesjonell kunst og kultur, og tilbudet omfatter scenekunst, visuell kunst, musikk, film, litteratur og kulturarv, og er i seg selv blitt et forskningsobjekt.

Ordningens forvaltning og forholdet mellom kultur- og utdanningssektor er blitt evaluert. Skoleelevers og kunstneres erfaringer med ordningen er blitt dokumentert. Noen av forskningsbidragene berører også spørsmål om kunstnerisk kvalitet (for en gjennomgang av forskningsbidragene, se Breivik og Christophersen 2013, kapittel 1).

Så vidt vites er det likevel ingen forskningsbidrag som berører hvordan ordningen påvirker forståelsen av hva kunst er. I disse dager er administrasjonen av DKS under omorganisering samtidig som finansieringen styrkes (se Kulturdepartementets pressemelding fra 18.8.2015). Det er derfor på sin plass å drøfte hvordan DKS påvirker kunstformidlingen.

Det dette nye forskningsprosjektet, *Litteratur, litteraturformidling og kunstopplevelse. Fra tekstidé til publikum via tekst- og formidlingsprosesser* skal undersøke, er altså hvilken betydning selve formidlingen og formidlingssituasjonen får for én av de kunstartene som er representert; litteraturen, og nærmere bestemt det som kalles moderne barnelitteratur.

Forskningsprosjektet skal undersøke forholdet mellom barnelitteratur og formidling i møte med barn og unge i skolen, herunder hvordan dette forholdet kan påvirke utformingen av nye barnelitterære verk, hvordan de verk som blir presentert gjennom DKS blir lest, opplevd og oppfattet, og på denne bakgrunn også forståelsen av hva barnelitteratur er og kan være.

Bakgrunn

30. november – 1. desember 2015 arrangerte de nasjonale DKS-aktørene en konferanse kalt *Kunsten å dele – 2015*, om forskning på kunstformidling til barn og unge. Et sentralt budskap fra konferansen er at det er behov for en ny definisjon av formidlingsrollen. Kunstformidling blir meningsfull når den legger til rette for barns opplevelse av kunst, hvilket forutsetter at formidleren har tilstrekkelig kunnskap om objektene og de kunstneriske prosessene (Bacci 2015, Ray 2015, Reason 2015, Tønnessen 2015, alle presentert i Ørjasæter 2015b).

Kunnskap om materiale og håndverk, begreper og strukturer kan læres. Men opplevelsen må komme først, slik at barn og unge får en drivkraft til å interessere seg for hvordan kunsten er konstruert –

som et objekt som skaper magi, eller 'flow', eller altoppslukende fantasi og lek og bevegelse. Barn og unge må få anledning til å bygge opp sitt eget lager av kunstopplevelser og -erfaringer. Formidling bør være å legge til rette for henholdsvis opplevelse av kunst og medvirkning i kunstneriske prosesser, men det forutsetter tilstrekkelig innsikt i hvordan de aktuelle kunstformene kommuniserer. Forskningsprosjektet *Litteratur, litteraturformidling og kunstopplevelse* tar mål av seg til å kunne bidra med innspill til hvordan litteraturformidling kan videreutvikles i pakt med denne innsikten.

Litteratur inndeles i tre hovedsjangre, definert etter hvordan den kommuniseres i antikken: Dramatikk, epikk og lyrikk (Stounbjerg 2013). Dramatikk ble fremført av skuespillere som fremsier replikker og fremstiller et handlingsforløp på en scene for et publikum. Epikk ble fremført av én forteller som forteller om en handling der én eller flere personer er involvert, henvendt til et publikum. Lyrikk ble fremført av en sanger eller resitatør. Lyrikk defineres som sangbar diktning, oftest av begrenset omfang og enten i bunden eller fri form (Lothe 1997: 53, 63, 146).

Hovedsjangrene er altså definert i forhold til en litterær form, opprinnelig utviklet med tanke på en muntlig bruks-situasjon, *ikke* til individuell lesning, men til en kollektiv lytter- og tilskueropplevelse. Men selv om litteratur er en kunstform som har sin opprinnelse i muntlige situasjoner, der litterært innhold ble sunget og resitert for et publikum, fortalt eller fremført på en scene, betraktes det i dag som en skriftlig kunstart.

Det gjelder også barnelitteraturen, selv om den både er stadig mer visuell og interaktiv, og opptre i en rekke ulike medier. Medium defineres som en kulturell praksis formet av den teknologiske plattformens muligheter og de ulike sjangrene som oppstår (Tønnessen 2014: 50). De rådende barnelitterære kommunikasjonspraksisene tilsier at moderne barnelitteratur er en skriftlig kunstform som skal kunne leses.

Barnelitteratur finnes særlig innenfor papirteknologiske medier; tekstbok, bildebok og tegneserie. Der er den utformet med tanke på å bli lest eller høytlest av noen som holder boka i sine egne hender. Men ettersom teknologien tilbyr nye mulige virkemidler, utvikles både nye medier og kommunikasjonspraksiser: Innenfor de eter-teknologiske mediene, som opplesning og hørespill, fremføres det barnelitterære innholdet av én eller flere personer som leser verbalteksten høyt, eller fremfører den, ledsaget av miljølyd og musikk, for et publikum som befinner seg andre steder.

Barnelitteratur finnes også i diverse digitale medier. Eboken formidler det samme innholdet som en tekstbok, men på en skjerm og uten å utnytte det digitale verktøyets øvrige virkemidler. Eboken leses som tekstboken av en person som holder lesebrettet i sine egne hender. Lydboken formidler opplesninger ledsaget av miljølyd og musikk. Den lyttes til på samme måte som etermediene. Bildebokapplikasjoner repeterer bildebokmediets verbaltekst og stillbilder, og kombinerer det med lydbokmediets opplesning, miljølyd og musikk, og tilføyer dessuten noen av det digitale verktøyets øvrige virkemidler som *touch* og animasjon, slik at fremstillingen blir interaktiv.

Mens NDIM (*Narrative driven interactive media*) i større grad har løsrevet seg fra bildebok- og lydbokinnholdet til fordel for en tydeligere utnyttelse av skjermens muligheter til lek og interaktivitet gjennom *touch*-dirigerte animasjoner og eventuelt gyroskop (bevegelsessensorer) (se Naveen 2015, Bae 2015). Begge disse digitale, interaktive mediene er utviklet innen bruksområder som tilsvarer

tektbokmediet. Leseren holder iPaden i sine egne hender og forholder seg til de samlede fortellingsressursene. Lesningen er en individuell opplevelse, eller foregår i små grupper.

De litterære DKS-forestillingene skiller seg fra de ovennevnte litteraturpresentasjonene i ulike medier ved at de er kollektive opplevelser i en skolekontekst. Publikum blir ikke primært oppfordret til å lese, de er lyttende tilskuere. For øvrig kan forestillingene anta mange former. For eksempel kan en forfatter lese fra sin tektbok og samtale med elevene om innholdet og sin egen kunstneriske prosess, eller lede et skriveverksted der elevene skriver selv, innen samme sjanger.

Eller en musikkgruppe fremfører sanger basert på lyrikk. Eller en skuespiller presenterer et forfatterskap ved å dramatisere scener fra sentrale tektbøker i et forfatterskap. Det som er felles er den muntlige og direkte situasjonen. Det litterære innholdet blir fremført av én eller flere personer. Skoleelevene opptrer som publikum til en presentasjon. De er samlet og tilstede. I noen tilfeller blir de involvert i kunstneriske prosesser, i andre blir de presentert for et kunstnerisk innhold.

Problemstillinger

Forskningsprosjektet *Litteratur, litteraturformidling og kunstopplevelse* skal undersøke hva DKS-forestillingspraksisen kan bety for de skrivekunstneriske prosessene, for litteraturformidlerens arbeidsprosesser, og for hvordan barn og unge opplever barnelitteratur i dag.

Når skoleelever møter aktører som presenterer det litterære innholdet direkte overfor dem som et kollektivt publikum tilstede i det samme rommet repeterer DKS-forestillingene den muntlige situasjonen som litteraturens sjangersystem opprinnelig viste til. Men denne situasjonen avviker altså fra forventningen om barnelitteratur som en skriftbasert kunst primært beregnet på å skulle leses individuelt eller i smågrupper.

Selv om flere av de mediene som barnelitteratur formidles gjennom, i likhet med DKS-forestillingene, minner om de opprinnelig muntlige situasjonene, oppfattes derfor en DKS-forestilling som en omdanning av et skriftlig, mediert innhold til en muntlig situasjon. Forskningsprosjektet *Litteratur, litteraturformidling og kunstopplevelse* skal undersøke hvilke konsekvenser det får når en gruppe forfattere har dette perspektivet med seg i arbeidsprosessen. Er vi på vei mot en mer interaktiv og muntlig tekstforståelse gjennom både apper, ebøker og DKS? Og hva skjer når man tar hensyn til den muntlige formidlingssituasjonen allerede fra idestadiet?

Vi skal undersøke dette fra et kunstnerperspektiv ved å 1) utvikle et litterært stoff beregnet på et skriftlig medium og 2) videreutvikle det samme litterære stoffet til en muntlig formidlingssituasjon. Gjennom en empirisk studie av skoleelever og skolekontekster skal forskningsprosjektet også undersøke hvordan de ulike versjonene av det samme litterære stoffet fremmer kunstneriske opplevelser hos elevene og muligheter for dem til å medvirke i kunstneriske prosesser.

Videre skal forskningsprosjektet undersøke DKS-forestillingenes intensjon og funksjon. Dersom intensjonen er å gi publikum en opplevelse som skal inspirere dem til også å oppsøke det medierte verket på egen hånd; Virker det etter hensikten? På hvilke måter kan slike formidlingssituasjoner bidra til å stimulere barn og unge til å oppsøke litteraturen i andre medier i etterkant av forestillingene? I noen tilfeller er intensjonen også å legge til rette for publikums deltakelse i kunstneriske prosesser. Virker det? Blir publikum i noen grad mer aktive skrivere eller fortellere?

Det er en grunnleggende hypotese for forskningsprosjektet at de formidlingssituasjonene DKS skaper er med på å løfte litteraturen ut av den skriftlige formen, ut av det mediet det litterære innholdet opprinnelig er formet i, og 'tilbakeføre' litteraturen til en kollektiv muntlig situasjon.

Ved å undersøke denne hypotesen vil forskningsprosjektet stille noen grunnleggende spørsmål til 1) forholdet mellom litteratur og formidling, 2) litteraturens og litteraturformidlingens virkemidler og metoder, 3) hvilke bruksituasjoner barne- og ungdomslitteraturen aktualiserer, og 4) synet på hva barne- og ungdomslitteratur er.

Mål

Prosjektet søker å gi svar på forholdet mellom litteratur og formidling, svar som kan være relevante både for kunstnere og formidlere når målet er å nå leseren og gi barn kunstopplevelser.

Målet er mer presist å bidra til å framskaffe kunnskap om

- skriftprosesser når ett av målene er formidling til barn og unge
- litteraturformidlingsprosesser når ulike ressurser og medier involveres
- omdanningens betydning for litteraturens virkemidler og bruksområder
- de ulike ressursenes funksjoner i medierte barnelitterære verk og forestillinger
- barn og unges resepsjon av litteraturformidlingsprosesser
- kontekstens innvirkning på litteraturformidlingsprosesser
- opplevelsen av litteratur
- forestillingen om hva barnelitteratur er

Teori

I sin ph.d.-avhandling om litteraturformidling på danske folkebibliotek skriver Rasmus Grøn (2010) om litteraturformidlingsfeltet at det er preget av en mangel på teoridannelse: "Som teoretisk felt er litteraturformidlingen imidlertid at sammenligne med en donut: Samtidig med at der befinner sig en mængde relevante teoretiske perspektivet[*sic*] omkring emnet, er selve kernen tom, da der ikke er udviklet en egentlig teori for litteraturformidlingen" (Grøn 2010: 26).

En av årsakene til at det ikke er utviklet en egentlig teori for litteraturformidling kan være at tekster om litteraturformidling i stor grad er blitt produsert med hensikt på kunnskapsdeling i et praksisfellesskap, uten å belastes med et akademisk preg. Grøn presiserer at dette ikke skal forstås dithen at feltet er preget av fravær av teori, da tekster om litteraturformidling ofte inndrar og impliserer teoretiske perspektiver, men at studier av litteraturformidling trekker veksler på og appliserer teorier fra andre fagfelt.

For sin egen studie av formidling av skjønnlitteratur for voksne på danske folkebibliotek utvikler Grøn en teoretisk ramme inspirert av J.L. Austins språkhandlingsteori, Gerard Genettes paratekstbegrep og kunstsosiologen Dag Solhjells formidlingsteori, samt opplevelsessosiologi og opplevelsesøkonomi.

For forskningsprosjektet *Litteratur, litteraturformidling og kunstopplevelse* er det tilsvarende viktig å utvikle en egen teoretisk ramme bestående av perspektiver som de aktuelle litteraturformidlingsforestillingene kan diskuteres og forstås i lys av, spesielt teorier om multimodale fortellingsressurser, omdanningsprosesser og kunstopplevelse.

Multimodale fortellingsressurser

Moderne barnelitteratur er til en stor grad multimodal, det vil si at innholdet utformes i et samspill mellom de ulike ressurser som mediet tillater. I de papirteknologiske barnelitterære mediene blir innholdet utformet ved hjelp av én til to ressurser: verbaltekst og stillbilde. I de eterteknologiske mediene blir innholdet utformet ved hjelp av muntlig fremføring og opplesning, miljølyd og musikk.

Mens de digitale barnelitterære mediene har et vell av ressurser til rådighet, som verbaltekst, stillbilde, animasjon, opplesning, miljølyd, musikk, *touch*, mikrofon, lagringskapasitet og gyroskop. DKS-forestillingene kan anta mange former, men det de har felles er tilstedeværelsen av en formidler (for eksempel forfatter, musiker eller skuespiller).

For at forskningsprosjektet *Litteratur, litteraturformidling og kunstopplevelse* skal kunne analysere de medierte litterære verkene og forestillingene må vi benytte et analyseapparat som tar hensyn til at innholdet fremstilles i et samspill mellom ulike ressurser.

Kress og van Leeuwen (1996/2004) har utviklet et analyseapparat som avdekker hvilke tekstressurser som til enhver tid har funksjonell tyngde og dominerer fortellingen, i hvilken modalitet meningen til enhver tid blir forankret, hvordan de ulike modalitetenes spesielle egenskaper (affordans) blir utnyttet, den funksjonelle spesialisering de blir tildelt, og den eventuelle redundans som oppstår når de ulike tekstressursene repeterer hverandre. Som Tønnessen 2014 vil vi benytte denne terminologien i arbeidet med å undersøke hvordan de ulike tekstressursene fungerer i forhold til hverandre.

Kress og van Leeuwen gir spesielt tiltrengt innsikt i visuelle modaliteter. Tilsvarende innsikter i forhold til lyd vil hentes fra Iversen og Tiller (2014). Mens begge disse teoriene vil bli komplettert med innsikter fra barnelitteraturforskningen om hvordan barneperspektivet, som betraktes som den moderne barnelitteraturens kanskje fremste kjennetegn, aktiveres gjennom bruken av ulike tekstressurser (Ørjasæter 2015a).

Om omdanning av litteratur: Omdanning, adaptasjon og remediering

I multimodal teori kalles overføring fra et medium og en teknologi til et annet helt enkelt for *omdanning* (Løvland 2011, Jewitt 2008). Derved legges det vekt på hvilke ressurser det litterære stoffet formidles gjennom. Det vil bli et virksomt begrep i dette prosjektets analyse av de ulike versjonene av det samme innholdet, som for eksempel fra tekstbokformat til en DKS-forestilling.

I litteraturvitenskapen omtales omdanningen som *adaptasjon* (Hutcheon 2006). Adaptasjon innebærer repetisjon av en tekst, men ikke tekstgjentakelse. En adaptasjon er ingen kopi av en original (Hutcheon 2006: 7). Adaptasjonsbegrepet tilsier at et litterært innhold blir tilpasset gitte omstendigheter, derfor vil dette begrepet stå sentralt i de deler av forskningsprosjektet som studerer hvordan litteraturens bruksområder bidrar til å forme materialet.

Adaptasjonsbegrepet benyttes om minst tre tilpasningsmetoder. 1) Det brukes om tilpasning til en målgruppe. Barnelitteraturen har mange eksempler på at voksenlitteratur blir tilpasset barnelesere. 2) Adaptasjonsbegrepet benyttes også om overføringer innenfor samme teknologi, for eksempel fra tekstbok til tegneserieroman. 3) Den tredje bruken av adaptasjonsbegrepet benyttes når det er snakk om å flytte et litterært stoff fra én type teknologi til en annen. Denne siste bruken av adaptasjonsbegrepet er til forveksling lik remedieringsbegrepet, som kommer fra medievitenskapen.

Både remedierings- og adaptasjonsbegrepet kan benyttes når det er snakk om å flytte et litterært stoff fra for eksempel fra tekstbok til hørespill eller opplesing, eller til DKS-forestilling. Men remedieringsteorien legger større vekt på teknologiens betydning for opplevelsen av innholdet.

I *Remediation. Understanding New Media* (1999) hevder Jay David Bolter og Richard Grusin at mediekulturen har skapt et dobbeltblikk på mediets egenskaper (Bolter og Grusin 2001: 5). *Hypermediacy*, hypermediering er deres begrep for det at mediet viser frem sine egenskaper. *Immediacy* er det motsatte, det kan oversettes med transparens, og antyder at mediet blir oversett. Det å lese en tekstbok innebærer at leseren holder boka i hendene og blar fra side til side mens hun ser på svarte tegn på hvitt papir.

Tekstbokas virkemidler springer en i øynene. Men så sant leseren blir oppslukt av innholdet glemmer hun snart at det er fremstilt i et medium. Lesningen skaper altså en vekselvirkning mellom hypermediering og transparens. Denne innsikten om hypermediering og transparens vil stå sentralt når forskningsprosjektet studerer hva som skjer med det litterære innholdet og opplevelsen av det, når det presenteres i ulike formater som for eksempel henholdsvis tekstbok og forestilling.

Kunstopplevelse

Johanna Ray (2015) hevder at de sterkeste musikkopplevelser forekommer i ungdomstiden, men ikke på skolen. Hvorfor lykkes ikke skolen med å gi varige musikkminner når det nettopp er i ungdomstiden så mange får sine skjellsettende musikkopplevelser? Ray har intervjuet finske musikkklærere om dette.

Hennes konklusjon er entydig: Musikk treffer en person i en situasjon. Forskningsprosjektet *Litteratur, litteraturformidling og kunstopplevelse* tar utgangspunkt i en hypotese om at det samme gjelder for litteratur. Derfor vil vi kartlegge omstendighetene rundt elevenes egenlesning og DKS-opplevelser. Hva skal til for at det oppstår litterære kunstopplevelser?

Performativ estetikk aksentuerer forholdet mellom kunstopplevelse og kontekst. I lingvistikken er en *performativ* en språkvitenskapelig kategori: En performativ ytring refererer ikke til noe, men skaper sin egen virkning og virkelighet: "the issuing of the utterance is the performing of an action," påpeker J.L. Austin (1965: 6).

Når Camilla Jalving (2011) viser at det i performativ estetisk teori er et sentralt poeng at all språkhandling er performativ lener hun seg spesielt på Jacques Derrida (1972) som hevder at språk får sin betydning gjennom repetisjon. I tråd med dette vil en litterær kunstopplevelse innfinne seg i skjæringspunktet mellom presentasjonen av kunstverket og mottakerens resepsjon av det.

I *The Young Audience. Exploring and enhancing children's experiences of theatre* (2010) presenterer Matthew Reason en modell for å undersøke barns kunstopplevelse. Dersom idealet er at barn skal innta en aktiv publikumsrolle, engasjere seg mentalt og intellektuelt, med sin forstand, sitt sansesapparat og sin empati, så må de også få anledning til å gjøre kunsthendelsen til sin egen.

Sammen med en forskergruppe arrangerte han workshoper der barn som nettopp hadde vært på teater ble oppmuntret til å tegne det de hadde sett. Underveis spurte forskerne hva tegningen handlet om, og videre hvordan barna visste at det de tegnet hadde noe med forestillingen å gjøre. Derved fikk forskerne tilgang til barns tanker om sin egen teateropplevelse. Reason hevder at for dem handler det å tegne om å formulere fortellingen fra forestillingen på sin egen måte. Det tar tid å

tegne ferdig. Derfor blir arbeidet med tegningen en form for refleksjon. Forskerne erfarte at de deltakende barna ikke bare gjenfortalte handlingen, men la til egne elementer. Forestillingen ble derfor noe mer enn en éngangshendelse, den ble omdannet til en kunstnerisk erfaring som var deres egen. Denne innsikten om behovet for å reflektere i etterkant av kunstopplevelsen, vil forskningsprosjektet *Litteratur, litteraturformidling og kunstopplevelse* bygge videre på.

Den litterære kunstopplevelsen er også avhengig av kontekstuelle omstendigheter, som for eksempel rommet for opplevelsen. Mediefremstilt litteratur leses i en individuell, gjerne privat sfære mens DKS-forestillingene oppleves i en kollektiv skolesammenheng. Disse omstendighetene må tas i betraktning i forhold til elevenes individuelle og kollektive kunstneriske opplevelser og medvirkning i kunstneriske prosesser.

Erika Fischer-Lichte (2004) forutsetter at kunstpublikummet befinner seg i et sosialt rom styrt av etiske normer, mens deres oppmerksomhet er rettet mot den kunstneriske produksjonen som utfoldes for dem, og som er styrt av estetiske normer. De estetiske og etiske betingelsene møtes når publikum opplever begge normsett som like relevante og blir utfordret med hensyn til hvilket sett av regler de skal reagere i forhold til (Fischer-Lichte 2004: 11).

Hvilke betingelser er det som møtes når et barn leser en tekstbok hjemme, og hvilke er virksomme når samme elev overværer en litterær DKS-forestilling i skolehverdagen? Som også Eli Thorbergesen (2007) skriver, gir ulike rom signaler til et publikum om hvordan det forventes at man skal oppføre seg. Det blir relevant å spørre hva det for eksempel kan innebære for kunstopplevelsen og litteraturforståelsen at litteratur blir presentert i en gymsal.

Metode

Arbeidet deles i fire områder: 1) Kunstnerisk utviklingsarbeid, 2) empirisk studie av litteraturformidling, 3) studiegruppe, og 4) teoretisk refleksjon

1) Kunstnerisk utviklingsarbeid:

Det kunstneriske utviklingsarbeidet i dette prosjektet samler tre erfarne forfattere som vil eksperimentere med nye måter å presentere barnelitteratur på. I løpet av fire samlinger a to dager over halvannet år, i tillegg til selvstendig arbeid, utvikler forfatterne nye medieutgivelser med tilhørende formidlingsopplegg.

Formidlingsopplegget utvikles i fellesskap, det blir trukket veksler på tidligere erfaringer i gruppa. Det skal være høyt under taket og rom for å teste, feile og forkaste og prøve igjen. Andre kunstarter involveres der det antas å ville gi et bedre formidlingsresultat, det vil si der virkemidlene bidrar til å formidle et kunstnerisk innhold på en måte som verbatteksten ikke i samme grad evner å gjøre.

Men i denne sammenhengen er det ikke snakk om tradisjonell litteraturformidling, som satt på spissen tidligere besto av en forfatter eller en bibliotekar som snakket og leste høyt fra en gitt bok eller flere bøker. Forskningsgruppa skal arbeide frem mot skoleforestillinger i DKS. Spørsmålet som undersøkes er derfor også: Når blir litteraturformidling noe annet – når blir det scenekunst? Og er det noe å vinne på å utvikle mediert tekst og formidlingsopplegg parallelt? Dette skal denne forskningsgruppa utforske ved hjelp av kunstneriske prosesser.

I fellesskap bygger vi opp og tester ut karakterer og deres handlingsrom. Hvilke historier kan fortelles, hva er viktig å ta med i en historie som også skal formidles som en forestilling? Vi skal

skrive, lese, improvisere, diskutere og redigere hverandres tekster og ideer underveis. Hvordan kan skrivekunstnere jobbe når én og samme idé skal formidles i et skriftlig medium og i en muntlig situasjon? Den kunstneriske utviklingsarbeidet skal ikke munne ut i en fasit eller en mal til etterfølgelse. Det er de konkrete prosessene som skal utforskes. Målet er likevel å få frem erfaringer og problemstillinger som andre kan dra nytte av i sine prosjekter.

Hele utviklingsprosessen inkludert erfaringer som ikke førte frem, dokumenteres i kritiske refleksjonssartikler.

Turnéorganisasjon for Hedmark vil avgjøre hvorvidt de kunstprosjektene som utvikles innenfor forskningsprosjektet egner seg for deres program, og i så fall ferdigstille dem for turné.

2) Empirisk studie av litteraturformidling:

Den empiriske studien skal finne ut hvordan litterære tekster kan formidles av en litteraturformidler gjennom bruk av ulike resurser og medier, hvordan litteraturformidlingsforestillinger blir opplevd og forstått av skoleelever, samt i hvilken grad og på hvilke måter forestillingene gir elevene en kunstopplevelse.

For å undersøke dette skal den empiriske studien følge et utvalg litteraturpresentasjoner fra planleggingsfasen og ut i skolene gjennom å studere både hva litteraturformidleren planlegger og gjør i sin forestilling, og også hvordan elevene og skolene responderer på forestillingene. Forskningsmaterialet består både av de prosjektene som blir utviklet innenfor forskningsprosjektets kunstneriske utviklingsarbeid og andre prosjekter som Turnéorganisasjon for Hedmark tilbyr, og eventuelt også kompletterende prosjekter utviklet av andre.

Ett fokuspunkt i den empiriske studien er litteraturformidlerens arbeid med, refleksjoner omkring og opplevelser av en forestilling: Hvilke valg tar formidleren i forhold til de ressursene og mediene som skal brukes i forestillingen, og hvordan innvirker dette på måten som publikum inviteres til å oppleve, erfare og forstå de litterære tekstene? Og hvordan samarbeides det med andre i utviklingen av den?

I tillegg er selve formidlingssituasjonen sentral: Hvilke valg tar formidleren i de konkrete situasjonene der forestillingene presenteres, og hvordan opplever formidleren møter med ulike skoler og elever?

Et tredje sentralt punkt dreier seg om elevenes møter med og opplevelser av litteraturformidlingsforestillinger: Hvordan opplever elever det å delta på slike litteraturformidlingsforestillinger på skolen, og hvorvidt gir forestillingene elevene kunstopplevelser? Svarene på disse spørsmålene vil uunngåelig henge sammen med den konkrete skolesammenhengen som elevene befinner seg i, noe som også fordrer en undersøkelse av hvordan ulike skoler ev. kontekstualiserer forestillingene i for- og etterkant av litteraturformidlerens besøk.

For å samle inn empirisk materiale til analyse for å besvare disse spørsmålene, velges en kvalitativ tilnærming, som karakteriseres av å utforske et studieobjekt i sin naturlige kontekst, hvor forskeren inntar en fortolkende holdning og forsøker å forstå et fenomen i lys av hvilke meninger det tillegges fra aktører som er involvert (Denzin og Lincoln 2005).

Sentrale metoder i studien blir observasjon og kvalitativt forskningsintervju (Kvale 1997). Litteraturformidleren vil bli intervjuet og observert både underveis i planleggingsfasen og i tilknytning til selve forestillingene. For å få tak i elevenes oppfatninger og forståelser av

forestillingene, vil det være naturlig å intervju et utvalg elever om forestillingene. Det vil imidlertid være viktig å utforske elevperspektivet gjennom flere tilnærminger, især med tanke på undersøkelsen av hvorvidt forestillingene gir elevene en kunstopplevelse. I en artikkel om leseopplevelser og litteraturformidling skriver Balling og Grøn (2012) at det er et manglende samsvar mellom å ha en litterær opplevelse og det å verbalisere den, og de peker på "læseopplevelsen som et fysisk og mentalt fænomen, der kun vanskelig lader sig verbalisere præcist" (Balling og Grøn 2012: 13).

Det vil derfor være viktig å observere forestillingene med særlig fokus på elevenes måter å respondere på som publikum, f.eks. gjennom kroppsspråk og evt. deltakelse, samt tilrettelegge for at elevene får gode muligheter til å reflektere i etterkant av forestillingene, slik Reason (2010) altså framhever betydningen av.

De ulike skolekontekstene, som jo vil være skiftende i og med at litteraturformidleren beveger seg fra skole til skole, må også trekkes inn i undersøkelsen fordi de vil utgjøre viktige betingelser for selve realiseringen av litteraturformidlingsforestillingene og elevenes opplevelser av dem.

Forskeren vil derfor også følge skolens forberedelser og etterarbeid i tilknytning til forestillingene. Dette vil gjøres gjennom å se på informasjonsflyten i forkanten av forestillingene (f.eks. ved å studere eventuelle lærerveiledninger), observere lærerens måter å forberede skoleklassene på, samt følge klassene tilbake til klasserommet rett etter forestillingene for å følge og dokumentere både spontane reaksjoner og planlagt etterarbeid. I tillegg vil det opprettes kontakt med skolebibliotekarene for å undersøke hvorvidt den barnelitteratur som er blitt formidlet gjennom DKS-forestillinger, blir etterspurt på skolebiblioteket i etterkant av forestillingene.

3) Studiegruppe:

Studieguppa vil drøfte forholdet mellom skrivekunst og litteraturformidling i lys av de forestillinger om skrivekunst og litteraturformidling som fremkommer av prosjektet for øvrig, og arbeide med de ulike teoretiske tilnærmingene i prosjektet. Det etableres et felles utgangspunkt for drøftelsene gjennom de presentasjonene som vises på lanseringsfestivalen 21/1-2015. Og resultatene fra de ulike arbeidsgruppene blir fortløpende lagt frem til drøfting i studiegruppa.

4) Teoretisk refleksjon:

I arbeidet med å utdype forståelsen av forholdet mellom barnelitteratur og formidling vil det i tillegg til arbeidet i de øvrige arbeidsgruppene, og delvis på bakgrunn av dokumentasjonen derfra og drøftingene i studiegruppa, bli utviklet en rekke refleksjonstekster der de litterære verk som inngår i den empiriske studien, både medietekster og forestillinger, blir analysert.

Analysene vil fokusere på de mono- og multimodale tekstressursenes betydning for utformingen av barneperspektivet og barnelitteraturens kommunikasjonsprosesser. Drøftingen vil bli foretatt på bakgrunn av litteratur- og spesielt barnelitteraturteori om multimodale tekster.

Ved hjelp av performativ estetikk vil analysene dessuten fokusere på hvordan de ulike medietekstene og forestillingene skaper rom for kunstopplevelse og –medvirkning. På denne bakgrunn, og ved hjelp av adaptasjons- og remedieringsteori, vil det drøftes hvordan DKS-forestillingene og omdanningsprosessene utfordrer etablerte forestillinger om hva barnelitteratur er og hvordan barnelitteratur kommuniserer.

Gjennomføring

Norsk barnebokinstittutt (NBI) er ansvarlig for forskningsprosjektet. NBI arbeider med forskning og formidling og har både en forfatterutdanning og en nettbasert videreutdanning i samtids-barnelitteratur for litteraturformidlere. Direktør Kristin Ørjasæter er prosjektleder.

Prosjektet er et samarbeid mellom NBI og Turnéorganisasjon for Hedmark (ToH). ToH er regional aktør for DKS og produserer egne forestillinger innen alle DKS-kunststartene.

Det kunstneriske utviklingsarbeidet ledes av Hilde Hagerup ved NBI. Hun inngår i gruppen på tre forfattere, Anna Fiske og Endre Lund Eriksen er de to andre. Ytterligere kunstnere (bildekunstnere, animatører, musikere, scenografer, regissører etz.) inkluderes underveis. ToHs produsent for litteratur Widar Aspeli og Dag Larsen fra NBI deltar i en ressursgruppe.

Den empiriske studien gjennomføres av Anne Skaret fra Høgskolen i Hedmark som har en funksjon som førsteamanuensis 2 ved NBI for dette prosjektet. Widar Aspeli, Elise Seip Tønnessen fra Universitetet i Agder og Hanne Kiil fra NBI inngår i en ressursgruppe.

Studiegruppen legges til NBI, og samles fire ganger i året når skrivekunstgruppen også samles på NBI. Studiegruppen inkluderer alle som er involvert i prosjektet og NBIs ansatte samt andre spesielt inviterte deltakere. Prosjektleder har ansvar for studiegruppens fremdrift.

Den teoretiske drøftingen ledes av prosjektleder. Elise Seip Tønnessen og Nina Goga fra Høgskolen i Bergen samt andre spesielt inviterte deltakere inngår i en ressursgruppe.

Alle involverte holder tett kontakt.

Resultat

Prosjektet skal resultere i

- opp til tre litterære medierte kunstverk med hver sin DKS-forestilling
- én bok/artikkelsamling som rettes inn mot kunstnere og formidlere (inkl. lærer-utdanningen)
- ytterligere artikler fra prosjektets deltakere

Underveis i prosessen blir det dessuten avholdt fire åpne arrangementer

- en lanseringsfestival/mønstring 21. januar 2016
- to åpne seminarer (ett seminar i 2016 og ett i 2017)
- en avslutningskonferanse høsten 2018

Tidsplan

H2015: Utarbeide prosjektbeskrivelse, sette sammen deltaker- og ressursgruppene, planlegge studiegruppens program for 2016 inklusive oppstartsseminar for de impliserte, søke finansiering.

V2016: Avholde lanseringsmønstring, to studiegruppemøter og to møter i hver ressursgruppe. Skrivekunstgruppa avholder to samlinger, forsker følger forestillinger inkl planlegging, utarbeider intervju skjema, oppretter kontakt med skolebibliotek. Prosjektleder arbeider med teori. Planlegging av det åpne seminaret som skal avholdes H2016.

H2016: Avholde to møter i studie- og ressursgruppene, og ett åpent seminar. Skrivekunstgruppa avholder to samlinger, forsker fortsetter å følge forestillinger, gjennomfører intervjuer og holder kontakt med skolebibliotek om evt utlån. Prosjektleder fortsetter arbeidet med teori og skriver om etablerte forestillinger og deres forelegg, og påbegynner drøftingen av hva barnelitteratur er og hvordan den kommuniserer. I desember tar ToH stilling til om skrivekunstgruppas forestillinger er aktuelle for turné og når.

V2017 – To møter i kunstnergruppa, to studiegruppe- og ressursgruppemøter, planlegge et åpent høstseminar. Forsker følger planlegging og skolebesøk, gjennomfører intervjuer. Holder kontakt med skoler og skolebibliotek. Eventuelt prøver i ToH.

H2017 – To studie- og ressursgruppemøter. Avholde åpent seminar. Eventuelt prøver og turné i ToH. Skrivekunstprosesser dokumenteres, forsker og prosjektleder skriver.

V2018 – Eventuelt turneer i ToH. To studie- og ressursgruppemøter. Planlegge avslutningskonferanse. Alle skriver. Manusfrist 1/6.

H2018 – Bok/artikkelsamlings-publisering. Avslutningskonferanse.

Litteraturliste:

Austin, J.L. [1962] 1965: *How to do things with words. The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955.* Oxford: Clarendon Press

Bacci, Francesca 2015: "Sculpture and Touch" (publiseres på Rikskonsertenes websider i januar 2016)

Bae, Øystein Espe 2015: "Når lyden får ei anna pipe". Publisert på <http://utstillinger.barnebokinstituttet.no/nar-lyden-far-ei-anna-pipe/>

Balling, Gitte og Rasmus Grøn 2012: "Formidling af læseoplevelser? En undersøgelse af læseoplevelsens karakter og mulige formidlingspotentiale", i *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*, årg. 1, nr. 3, s. 7–17

Bolter, Jay David og Richard Grusin [1999] 2001: *Remediation. Understanding New Media.* Cambridge, Massachusetts og London: The MIT Press

Breivik, Jan-Kåre og Catharina Christophersen (red.) 2013: Den kulturelle skolesekken. Oslo: Kulturrådet. Publisert på <http://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/publikasjon-den-kulturelle-skolesekken>

Denzin, Norman K. og Yvonna S. Lincoln 2005: "Introduction. The Discipline and Practice of Qualitative Research", i Denzin, Norman K. og Yvonna S. Lincoln (red.): *The Sage Handbook of Qualitative Research.* Thousand Oaks: Sage

Fischer-Lichte, Erika 2004: *Ästhetik des Performativen.* Frankfurt am Main: Suhrkamp

Grøn, Rasmus 2010: *Oplevelsens rammer. Former og rationale i den aktuelle formidling af skønlitteratur for voksne på danske folkebiblioteker.* Ph.d.-avhandling. Aalborg: Det Informationsvidenskabelige Akademi

- Hutcheon, Linda 2006: *A Theory of Adaption*. New York: Routledge
- Iversen, Gunnar og Asbjørn Tiller 2014: *Lydbilder. Mediene og det akustiske*. Oslo: Universitetsforlaget
- Jalving, Camilla 2011: *Værk som handling – performativitet, kunst og metode*. København: Museum Tusulanum Press.
- Jewitt, Carey 2008: *The visual in learning and creativity. A review of literature. Creative Partnerships*. London: England, A.C.
- Kress, Gunther og Theo van Leeuwen [1996] 2006: *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. Second edition. London og New York: Routledge.
- Kulturdepartementet 2015: "Den kulturelle skolesekken styrkes", pressemelding datert 18.8.2015. Publisert på <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/den-kulturelle-skolesekken-styrkes/id2429939/>
- Kvale, Steinar 1997: *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Lothe, Jakob et al 1997: *Litteraturvitenskapelig leksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget
- Løvland, Anne 2011: *På jakt etter svar og forståing. Samansette fagtekstar i skulen*. Bergen: Vigmostad & Bjørke
- Naveen Neha 2015: "Bologna bokmesse – et slags reisebrev". Publisert på <http://barnebokinstituttet.no/aktuelt/bologna-bokmesse-et-slags-reisebrev/>
- Ray, Johanna 2015: "Musikaliska möten man minns". Publisert på <http://barnebokinstituttet.no/wp-content/uploads/2015/12/Musikaliska-moten-publiseringsversjon.pdf>
- Reason, Matthew 2010: *The Young Audience. Exploring and enhancing children's experiences of theatre*. London: Trentham/IOE Press
- Reason, Matthew 2015: "The Young Audience Exploring and Enhancing Children's Experiences of Theatre". Publisert på <http://barnebokinstituttet.no/wp-content/uploads/2015/12/Exploring-and-Enhancing-Reason.pdf>
- Stounbjerg, Per 2013: "Genre", i Lasse Horne Kjældgaard et al (red.): *Litteratur*. Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Thorbergesen, Eli 2007: *Barnehagens rom – nye muligheter*. Oslo: Pedagogisk forum
- Tønnesen, Elise Seip 2015: "Litteratur på tvers av medier". Publisert på <http://barnebokinstituttet.no/wp-content/uploads/2015/12/Litteratur-på-tvers-av-medier-publiseringsversjon.pdf>
- Tønnessen, Elise Seip (red.) 2014: *Jakten på fortellingen. Barne- og ungdomslitteratur på tvers av medier*. Oslo: Universitetsforlaget

Ørjasæter, Kristin 2015a: "Joeys budskap. Om *War Horse*, fortellerstemmen og barneperspektivet".
Publisert på <http://utstillinger.barnebokinstituttet.no/joey-budskap-om-war-horse-fortellerstemmen-og-barneperspektivet/>

Ørjasæter, Kristin 2015b: "Kunstopplevelse, og medvirkning i kunstneriske prosesser". Publisert på
<http://barnebokinstituttet.no/forskning-50/kunstopplevelse-og-medvirkning-i-kunstneriske-prosesser-en-oppsummering-av-konferansen-kunsten-a-dele-2015/>